

The Conflict Between Early Utopianophobias and Later Utopian Thinkers; In Search of a Solution

Mansour Ansari*

Abstract

After World War II, some political thinkers examined the role and position of utopian thought in the formation of totalitarianism and concluded that there is an inseparable link between utopia, violence, and totalitarianism. This group is referred to as "utopia-phobics" in this article. In contrast, after a couple of decades of silence, others revisited the role and importance of utopia in thought and philosophy, emphasizing its ontological and methodological necessity. This article, while analyzing and categorizing the disputes between these two groups, aims to answer the question of how to preserve utopias while avoiding their potential side effects, such as violence. In the search for this answer, the theory of "realistic utopia" in its various forms has been utilized. However, the solution is not to limit utopian thought; rather, by embracing the plurality and diversity of utopias and establishing a democracy of utopias, the constructive power of utopia can be harnessed. The research method is descriptive and analytical.

Keywords: Utopia, Utopianophobia, Realistic Utopia, Utopian Thought, Karl Popper, Ruth Levitas.

* Assistant Professor of the Department of Political Thought, Imam Khomeini and Islamic Revolution

Research Institute, m.ansari51@gmail.com

Date received: 04/02/2025, Date of acceptance: 14/05/2025

Introduction

Utopian thought and literature had been in decline for several decades after harsh critiques from thinkers like Karl Popper, Isaiah Berlin, and others. These thinkers argued that many disasters, including the rise of left-wing and right-wing totalitarianism (communism and fascism) and World War II, were due to the dominance of utopian thought in political philosophy. The anti-utopian stance, called Utopiaphobia in this article, arose from the fear of repeating such catastrophes, stifling any defense of utopian ideas. Although thinkers like John Rawls helped bring back the concept of utopia cautiously with "Realistic Utopia," it was only in recent decades that it began to recover. Today, however, the situation has changed, with utopia defenders becoming more vocal. Much of the work of late utopians has been in response to the critiques from early utopiaphobes, stressing the ontological and methodological necessity of utopia. This article examines the conflict between these two groups, aiming to assess the current state of utopian studies and address the central challenge in the field: the relationship between utopia, violence, and reality.

Research Question and Hypothesis

The concept of "realistic utopia" attempts to balance utopian ideals with the practical limitations of the present. First introduced by John Rawls in *The Law of Peoples*, it aims to demonstrate that a better world is possible within the confines of current human capacities and social structures. Rawls defines realistic utopia as a vision that stays within the realm of what is achievable, emphasizing the moral and psychological limitations of human nature, while recognizing the possibility of surpassing existing social institutions. George Lawson critiques Rawls' approach, suggesting that utopia must be a dynamic, progressive process rather than a static model. He argues that social change should always be forward-moving, with utopia acting as a blueprint for this change, grounded in present realities. Lawson believes that by avoiding totalitarianism, utopia can evolve in response to changing conditions. Eric Olin Wright, from a Marxist perspective, sees realistic utopia as a tool for challenging the status quo and fighting institutional oppression. He argues that utopias are only effective when their feasibility is tested within the context of the present, and that any anti-capitalist utopia must prove it can replace the existing system with minimal harm. Realistic utopia must engage with reality without fully accepting it.

Materials & Methods

In the 20th century, the concept of utopia became a widespread debate in political philosophy and social fields. Regarding the significance of utopia, whether as an existential necessity or a method of thinking, we have discussed it in another article titled "Imagination, Utopia, and Political Philosophy."

Discussion and Results

In this section, we will address the main disputes between the groups of utopians and the later proponents of utopia, while also attempting to defend the positions of critical utopian thinkers.

Early Utopianophobias

Utopiaphobia refers to the anti-utopian movement that emerged after World War II, which critiqued utopian thought and its connection to totalitarianism. This critique was notably advanced by thinkers such as Karl Popper, Isaiah Berlin, and Friedrich Hayek, who argued that utopianism leads to the suppression of individuality and the establishment of totalitarian regimes. They believed that utopias, due to their moral dogmatism, social rigidity, and ultimately the need for coercion and violence, lead to totalitarianism.

These critiques were centered around three main points: first, value monism, which views utopias as lacking cultural diversity and pluralism; second, their stagnation and resistance to change; and third, their inherent irrationality, which shields them from rational critique. Ultimately, these critiques concluded that utopianism, especially in its extreme forms, leads to tyranny and totalitarianism, where diversity and individual freedoms are suppressed.

Defenses of later Utopian thinkers

In recent decades, significant efforts have been made to address the criticisms against utopian thought, with scholars such as Mark Olsson, Ruth Levitas, and George Kateb providing substantial contributions. One of the primary arguments made by defenders of utopia is that it is not inherently a closed system imposing a singular way of life, as critics suggest. Instead, utopias are seen as presenting alternatives to current conditions, acknowledging diversity and fostering human dignity. For instance, George Kateb argues that utopia is not about a fixed blueprint but about imagining alternatives that challenge the stagnation of the present. Additionally, modern utopians stress the importance of imagination in political

philosophy, which allows for envisioning a better future. Defenders also distinguish between utopia and ideology, asserting that utopias are philosophical tools for critiquing the present rather than fixed plans. They argue that critiques equating utopia with totalitarianism misinterpret its role, as utopia, in its essence, is not authoritarian but a challenge to the status quo. Even when utopias are pursued in practice, they argue that it is the failure to adapt them realistically that can lead to authoritarian outcomes, not the utopian idea itself. In conclusion, modern utopia thinkers emphasize its role in promoting change, hope, and resistance to oppressive ideologies.

Conclusion

Here, we will only note that utopia, as an image of a better life or society than the present, is an ontological necessity not only for political philosophy but for philosophy itself; an unavoidable possibility for thought and reflection. However, after World War II, utopian thought was heavily criticized by thinkers such as Karl Popper, Isaiah Berlin, and others, who accused it of leading to violence and terror. Yet, it wasn't long before later utopians defended their ideas, arguing that violence is not inherent in utopia but arises from the process of trying to implement it. The central unresolved question was the relationship between utopia and reality. In response, thinkers like John Rawls sought to tame utopia's unruly nature by linking it to reality. Utopia, in this sense, was seen as a vision achievable within the framework of current, even future, reality. Although this approach gained support, it limited utopia's scope. Merit Booker, however, introduced a more democratic perspective, arguing that utopia should be seen as a process rather than a project. He advocates for a pluralistic democratic utopia, where no utopia can claim total legitimacy, and all ideas are open to democratic debate.

Bibliography

- Abensour, Miguel (2001), *Le Proces des Maitres Reveurs*, Paris : Sullivan.
- Berlin, Isiah (1991), *The Crooked Timber of Humanity*. London: Fontana Press.
- Berlin, Isiah (1997), *The Pursuit of the Ideal*, in H. Hardy and R. Hausheer(eds.) *The Proper Study of Mankind; An Anthology of Essays*. London: Chatto and Windus, p. 1-16.
- Bloch, Ernst) 1995), *The Principle of Hope*, Cambridge,MA: MIT Press.
- Boker, Marit (2017), *The Concept of Realistic Utopia: Ideal Theory as Critique*, *Constellations*, 24(1), 89-100.

63 Abstract

- Davis, Laurence (2000) Isaiah Berlin, William Morris, and the politics of Utopia, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 3-2, pp. 56-86.
- George Kateb (1963), *Utopia and Its Enemies*, London: Free Press of Glencoe, 1963.
- Hansot, E (1974) *Perfection and Progress: Two Modes of Utopian Thought*. Cambridge, MA and London: The Massachusetts Institute of Technology Press.
- Hayek, F. A. (1944). *The Road to Serfdom*. University of Chicago Press.
- Kolakowski, L (1990) *Modernity on Endless Trial*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Laakso, Maria. (2020), *Social Dreaming and Uses of Narrativity, Tellability and Experientiality in Literary Dystopia*, in Eskalinen, Teppo, *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*, Zed Books
- Lakkala, Keijo. (2020), *Disruptive Utopianism: Opening the Present*, in Teppo, Eskalinen, *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*, Zed Books.
- Levitas, R. (1990) *The Concept of Utopia* (Hemel Hempstead: Philip Allan), reissued 2010, 2011 (Bern: Peter Lang).
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mannheim, Karl (1936) *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*. Trans. Louis Wirth and Edward Shils. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co./New York: Harcourt, Brace and Co. New ed. London: Routledge, 1991.
- Olssen, Mark (2003), *Totalitarianism and Respressed Utopia of the Present: moving beyond Hayek, Popper and Foucault, Policy Futures in Education*, Volume 1, Number 3.
- Popper, K. (1945). *The Open Society and Its Enemies*. Routledge
- Popper, K. R. (1961). *The poverty of historicism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ricoeur, Paul (1986), *Lectures on Ideology and Utopia*, ed. George H. Taylor. New York: Columbia University Press.
- Sargent, Lyman Tower (1994), 'The three faces of utopianism revisited', *Utopian Studies*, 5(1): 1-37.
- Sargent, Lyman Tower (1994), *Contemporary Scholarship on Utopiansim*, *l'Esprit Créateur*, Volume 34, n. 4, pp. 123-129.
- Sargent, Lyman Tower (2006), "In Defense of Utopia," *Diogenes* 209: 11–17;
- Sargent, Lyman Tower (2008) 'Ideology and utopia: Karl Mannheim and Paul Ricoeur', *Journal of Political Ideologies*, 13: 263-73
- Sargent, Lyman Tower (2010), *Utopianism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Sargent, Lyman Tower (2010) *Utopianism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press Inc.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.

- Shklar, Judith (1965), The Political Theory of Utopia: From Melancholy to Nostalgia, *Daedalus*, Vol. 94, No. 2, Utopia, pp. 367-381.
- Talmon, J. (1952), *The Origins of Totalitarian Democracy*, London: Mercury Books.
- Thompson, Peter (2013), Introduction: The Privatization of Hope and the Crisis of Negation, in Bloch, Ernst and Žižek, Slavoj (eds) *The Privatization of Hope: Ernest Bloch and the Future of Utopia*, Duke University Press, pp. 1-22.
- Popper, Karl (2016). "Utopia and Violence," translated by Ezzatollah Fooladvand, Tehran: Farhang Emrooz Newspaper, Thought section, Tuesday, 27th of Dey. Available at: <https://www.farhangemrooz.com/news/47810> [in Persian].
- Popper, Karl (2021). *The Open Society and Its Enemies*, translated by Ezzatollah Fooladvand, Tehran: Khwarizmi Publishing [in Persian].

منازعه میان یوتوپیا فوبیاهای متقدم و یوتوپیا گرایان متاخر؛ در جستجوی راه‌حل

منصور انصاری*

چکیده

بعد از جنگ جهانی دوم، برخی از متفکران سیاسی، به بررسی نقش و جایگاه اندیشه یوتوپایی در شکل‌گیری توتالیتاریانیسم پرداخته و به این نتیجه رسیدند که رابطه‌ای ناگسستنی میان یوتوپیا، خشونت و توتالیتاریانیسم وجود دارد، در این مقاله از این گروه با عنوان یوتوپیا فوبیاها نام برده شده است؛ در مقابل، بعد از یکی دو دهه سکوت، عده‌ای به بررسی دوباره نقش و اهمیت یوتوپیا برای اندیشه و فلسفه پرداخته و از ضرورت هستی‌شناختی و روش‌شناختی سخن راندند. در مقاله حاضر ضمن بررسی و دسته‌بندی منازعات میان این دو گروه، تلاش شده است تا به این سوال جواب داده شود که چطور می‌شود ضمن حفظ یوتوپیاها از عوارض احتمالی آنها مانند خشونت پرهیز کرد؟ در تلاش برای پاسخ دادن به این سوال، نظریه یوتوپای واقع‌گرا در اشکال مختلفش مورد استفاده قرار گرفته است. با این حال، راه حل در محدودسازی اندیشه یوتوپایی نیست بلکه با پذیرش تعدد و تكثر یوتوپیاها و برقراری دموکراسی یوتوپیاها می‌توان از قوه سازنده آن بهره برد. روش این تحقیق، توصیفی تحلیلی است.

کلیدواژه‌ها: یوتوپیا، یوتوپیا فوبیا، یوتوپای واقع‌گرا، اندیشه یوتوپایی، کارل پوپر، روت لویتاس.

* استادیار گروه اندیشه سیاسی، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران،
m.ansari51@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۴

۱. مقدمه

در یکی دو دهه اخیر، بحث درباره یوتوپیا در حوزه‌های مطالعاتی فلسفی، ادبی و اندیشه سیاسی جان دوباره گرفته و مخصوصاً بعد از تشکیل انجمن مطالعات یوتوپایی در آمریکا (The Society for Utopian Studies) و انتشار نشریات تخصصی (Utopian Studies)، شاهد تولید و انتشار ادبیات درخوری در این حوزه هستیم. اندیشه و ادبیات یوتوپایی بعد از حملات سنگین متفکرانی مانند کارل پوپر (Karl Popper)، آیزایا برلین (Isaiah Berlin) و دیگران برای چند دهه به محاق رفته بود؛ از دیدگاه این متفکران بخش عمده‌ای از فجایع ناشی از برآمدن توتالیتاریانیسم چپ و راست در شکل کمونیسم و فاشیسم و همچنین وقوع جنگ جهانی دوم، ناشی از سلطه اندیشه یوتوپایی بر فلسفه سیاسی بود. تفکر ضدیوتوپیا که در این مقاله از آن با عنوان یوتوپیا فوبیا (Utopia phobia) نام برده می‌شود، در ترس و هراس از وقوع دوباره آن فجایع، مجال هرگونه دفاع فراگیر از اندیشه یوتوپایی را گرفت. هرچند با تلاش‌های اولیه افرادی مانند جان رالز (John Rawls)، با طرح ایده یوتوپای واقع‌گرایانه (Realistic Utopia) مفهوم یوتوپیا با حزم و احتیاط دوباره سربرآورد، ولی تا یکی دو دهه گذشته، نتوانست از زیربار حملات سهمگین خود را برهاند. با این همه، در حال حاضر، وضعیت فرق کرده است و صدای مدافعان یوتوپیا بلندتر از پیش شده است. البته فراگیر شدن دیسئوتوپیاها (Dystopias) یا کابوس‌آبادها به مثابه آینه‌های وارونه یوتوپیا (Laakso, 2020: 78)، به ویژه در حوزه ادبیات و سینما، هم نقش موثری در این میان داشته است. مدافعان متاخر یوتوپیا را طیف گسترده‌ای را شامل می‌شوند؛ از گروهی که آن را یک ضرورت هستی‌شناختی تلقی می‌کنند و هشدار می‌دهند که بدون یوتوپیا تمدن غربی رو به انهدام است (Bloch, 1995) تا کسانی که آن را به مثابه متدولوژی و ابزار روش‌شناختی فلسفه سیاسی دانسته‌اند (Eskelinen, 2020; Levitas, 2013).

البته همچنانکه شرح خواهیم داد، بخش عمده‌ای از تلاش یوتوپیاگرایان متاخر برای تبیین نیاز هستی‌شناختی یا روش‌شناختی به یوتوپیا، صرف پاسخ به انتقاداتی شده است که از سوی یوتوپیا فوبیاها مطرح شده بود. مقاله حاضر، از طریق بررسی دقیق منازعه میان این دو گروه، تلاش می‌کند تا نه تنها وضعیت کنونی مطالعات یوتوپایی را بررسی کند، بلکه پاسخی درخور برای مهم‌ترین چالش پیش‌روی مطالعات یوتوپایی بیابد. مهم‌ترین چالش، همچنان بر سر نسبت میان یوتوپیا، خشونت و واقعیت است. یوتوپیا فوبیاها، خشونت را امری ذاتی و درونی هر اندیشه یوتوپایی دانسته‌اند و در مقابل

آن مدافعان یوتوپیا برعکس معتقدند که یوتوپیاها ظرفیت خاصی برای مقابله با انواع اقتدار و توتالیتاریانیسم داشته‌اند. پرسش اصلی این مقاله این است: در منازعه میان این دو گروه، استدلال کدام گروه به لحاظ نظری قابل دفاع است و پاسخ مناسب را در کجا باید یافت؟ یوتوپیا گرایان واقع‌گرا تلاش کرده‌اند با وضع محدودیت‌هایی بر محتوای اندیشه یوتوپیایی از خشونت ذاتی نهفته بپرهیزند. چنین تلاشی سوی کسانی مانند رالز، لاوسون یا رایت، دشواری دیگری را پیش پای اندیشه یوتوپیایی قرار داده است، با وضع محدودیت بر محتوای اندیشه یوتوپیایی در عمل از تندوتیزی و به همین سان پیشتازی اندیشه یوتوپیایی کاسته شده است. در این مقاله در تلاش برای جستجوی یافتن راه‌حل، بدون وضع محدودیت بر محتوا، از ایده پلورالیسم یوتوپیایی دفاع شده است. با تلفیق ایده‌های دموکراسی گفتگویی و همین‌طور پذیرش تکثر و تنوع امکان رقابت میان یوتوپیاها فراهم می‌شود و از طریق این گفتگو، خشونت ذاتی کنترل و مهار می‌شود. البته بدون تردید، چنین ایده‌ای نیاز به بسط و توسعه مفهومی دارد که در اینجا صرفاً به‌مثابه طرح یک ایده بدان پرداخته شده است.

۲. تعریف مفهوم

۱.۲ یوتوپیا

مفهوم یوتوپیا از آن دسته اصطلاحاتی است که به سادگی تن به تعریفی واحد و جهان‌شمول نمی‌دهد و به تعبیر درست‌تر، می‌توان گفت «تعریف‌گریز» است (Levitas, 1990: 2). باین‌همه، با گسترش حوزه مطالعات یوتوپیایی در چند دهه اخیر (در این خصوص نگاه کنید به مقاله خوبی که سارجنت درخصوص پژوهش‌های معاصر درباب یوتوپیانسیسم نوشته است، Sargent, 1994)، تلاش‌های نظری گسترده‌ای برای ایضاح مفهومی صورت گرفته است.

نخستین بار توماس مور (Thomas More)، برای نخستین بار از عنوان یوتوپیا برای توصیف کشوری خیالی استفاده کرد؛ واژه یوتوپیا برگرفته از واژه یونانی «Topos» به معنای «جا» و «مکان» است و هنگامی که پیشوند «Ou» قبل از آن قرار می‌گرفت، وجه سلبی بدان می‌داد؛ به معنای جایی که نیست؛ معادل فارسی دقیق آن همان «ناکجاآباد» است. یوتوپیای توماس مور، کشتی‌ای است که راهی یافتن جزیره ناشناخته می‌شود که در آن جامعه‌ای مبتنی بر برابری کامل حاکم است (Sargent, 1990)؛ معادل فارسی دقیق‌تر این جامعه

«آرمان‌شهر» یا «مدینه فاضله» است. از آنجا که بیشتر افراد باسواد قرن شانزدهم به زبانی یونانی می‌خواندند و می‌نوشتند، به‌زودی واژه یوتوپیا وارد دیگر زبان‌های اروپایی شد که با تغییر واژگانی کوچکی تا عصر حاضر ادامه یافته است. در کاربرد روزمره، یوتوپیا معمولاً به دو معنا به کار رفته است: ۱. جامعه خوب، ولی ناموجود و ۲. جامعه خوب و ناممکن. به نظر لویتاس، یکی از برجسته‌ترین محققان مطالعات یوتوپایی، همین معنا هم در فرهنگ لغت آکسفورد بازتاب یافته است (Levitas, 2013: xxi)؛ طرح یا ایده یا مکان، یا شرایطی که از هر نظر آرمانی و ایده‌آل است، لیکن دست یافتن بدان غیرممکن است. این کاربرد گاهی پهلوی به شوخی هم می‌زند.

قبل از پرداختن به انواع تعاریف فلسفی یا دانشگاهی که از مفهوم یوتوپیا وجود دارد، ذکر این نکته بسیار مهم است که تعریف خود این مفهوم به یک میدان نبرد ایدئولوژیک مبدل شده است؛ تعاریف به شدت تحت تأثیر مواضع فلسفی یا ضدیت یا موافقت قرار دارند؛ بیشتر اوقات مخصوصاً در زبان سیاسی، از برجسب یوتوپایی برای رد ایده‌های سیاسی استفاده می‌شود. از نظر کسانی که در این مقاله آنها را یوتوپیا فوبیا نامیده‌ایم، یوتوپیا چیزی جز یک سراب یا فریب نیست که می‌تواند از جهات مختلفی ویرانگر باشد.

به نظر لشک کولافسکی (Leszek Kołakowski)، در تعریف یوتوپیا باید از فروغلتیدن در هرگونه تعاریف بیش از حد گسترده یا بیش از حد محدود اجتناب ورزید. از نظر او، هر پروژه یا ایده غیرقابل اجرایی را هم نمی‌توان یوتوپیا نامید (Kolakowski, 1990: ch 12). به نظر سرجنت، یکی دیگر از محققان مطرح این حوزه، می‌توان یوتوپیاها را برحسب شکل، محتوا و هدف به انواع مختلفی تقسیم کرد (Sargent, 1990; 1994; 2010). همچنین باید بین اندیشه یوتوپایی، عمل یوتوپایی و ادبیات یوتوپایی تمایز قائل شد. برخی از سردرگمی‌های مفهومی ناشی از اختلاط این حوزه‌ها با همدیگر است. به‌علاوه، برخی از پژوهشگران از معیارهای زیباشناختی یا حتی اخلاقی برای تعریف یوتوپیا استفاده کرده‌اند. برای مثال، الیزابت هانسون در کتاب *کمال مطلوب و پیشرفت*، اندیشه یوتوپایی مبتنی بر نظریه اخلاقی کمال مطلوب و یگانه‌انگار خاص دوره‌های کلاسیک و قرون وسطی و دیگر اندیشه یوتوپایی مبتنی بر نظریه اخلاقی کثرت‌گرا که خاص دوران مدرن است (Hansot, 1974: 11) یا داویس، اندیشه یوتوپایی را تخیل روشن و واضح هنجارها، نهادها و روابط فردی جامعه می‌داند که از نظر کیفی از جهاتی بهتر از جامعه موجود هستند. او برخلاف متفکران لیبرال ضد یوتوپیا که یوتوپیا را تلاشی یک‌سویه برای کمال مطلوب

اخلاقی تعریف می کنند، یوتوپیا را نوعی تخیل فعال اخلاقی می دانند (Davis, 2000: 77). در تعاریف یوتوپیا فویا های مثل کارل پوپر، یوتوپیا به عنوان طرح و نقشه (Blueprint) فراگیر، جهان شمول و یکتایی تعریف شده است که قطعیت اخلاقی یافته و از این رو، قابل نقد نیست. در مقابل، افرادی مانند ارنست بلوخ (Ernst Bloch)، که آدورنو او را کسی می داند که شأن و منزلت از دست رفته یوتوپیا را بدان بازگردانده است، یوتوپیا را نه یک برنامه از پیش ساخته، بلکه یک فرایند می داند؛ فرایندی که همزمان با ترکیب مناسبی از تفکر و کنش می توان بدان جامه عمل پوشاند (Thompson, 2013: 12). بلوخ در یک تمایز مفهومی از این فرایند با عنوان اتوپوئیتیک (Autopoietic) نام می برد.

با وجود همه این منازعات مفهومی، به نظر می رسد که در مفهوم یوتوپیا، صرف نظر از این که امری شدنی هست یا نه، یکی دو اشتراک نظر وجود دارد؛ «خوب»، «بهتر»، «عالی» با بسامدترین صفاتی هستند که معمولاً در تعریف یوتوپیا استفاده می شوند. لویتاس یوتوپیا را نوعی میل تعریف کرده است؛ میل برای بهتر بودن یا زندگی بهتر (Levitas, 2013: xxi). علاوه بر این، یوتوپیا بیش از این که امری فردی تعریف شود، به جمع و جامعه ارجاع دارد. نقطه اشاره به «جامعه» خوب یا بهتر است. یوتوپیا امری جمعی است و مفهوم جامعه می تواند شامل همه ابعاد زندگی اجتماعی شود. در ترکیب با تعریف لویتاس می توان گفت که یوتوپیا میل برای جامعه بهتر است.

۲.۲ یوتوپیا فویا

در اینجا، منظور از یوتوپیا فویا، جریان ضد یوتوپیایی (Antiutopia) است که مخصوصاً بعد از جنگ جهانی با نقد اندیشه و فلسفه یوتوپیایی تلاش کرد تا به تعبیر سرجنت نشان دهد که ریشه های توتالیتاریانیسم چپ و راست را باید در یوتوپیاها جستجو کرد. بنابراین، نقطه عزیمت اندیشه ضد یوتوپیایی، مخالفت با کمونیسم و فاشیسم بود (Sargent, 1982: 576). از دیدگاه حامیان اندیشه یوتوپیایی، از این دوره دشمنی با یوتوپیا می توان با عنوان «دوره محاکمه سرآمدان رویا پردازی» نام برد (Abensou, 2001). شاخص ترین مخالفان یوتوپیا مانند کارل پوپر، آیزایا برلین و فردریش هایک و جودیت اسکالار و رمون آرون از موضع لیبرالی به نقد آن پرداخته اند و تلاش کردند تا از فردگرایی در مقابل با جمع گرایی یوتوپیایی دفاع کنند. تبار متون یوتوپیا فویای معاصر به دهه ۱۹۴۰ بازمی گردد. فریدریش فون هایک در سال ۱۹۴۴ در کتاب راه بردگی استدلال کرد که تمام مداخلات دولت به طور

اجتناب‌ناپذیری از سرایشی لغزنده به سوی دیکتاتوری منتهی می‌شود. کارل پوپر در سال ۱۹۴۶ در کتاب *جامعه باز و دشمنانش* و همین‌طور سخنرانی مشهورش با عنوان «یوتوپیا و قهر» مواضع ضدیوتوپیایی را تقویت کرد. نورمن کوهن در سال ۱۹۵۸ در کتاب *تعقیب هزاره* پیوند خاصی بین هزاره‌گرایی قرون وسطایی و ظهور نازیسم و کمونیسم در قرن بیستم برقرار کرد (Levitas, 2013: 7).

جورج کاتب در کتابی با عنوان *یوتوپیا و دشمنانش* که در واقع پاسخی به کتاب *جامعه باز و دشمنانش* کارل پوپر بود، مواضع و تجویزهای ضد یوتوپیایی متفکران بعد از جنگ جهانی دوم را در سه محور زیر جمع‌بندی می‌کند:

۱. از یوتوپیا دست بکشید، هرچند ممکن است بینش سودمندی باشد ولی از آنجایی که راهی برای گذار از دنیای واقعی به دنیای یوتوپیایی نیست، یا اگر هم راهی باشد، راهی جز خشونت نیست، یوتوپیا بسیار پرهزینه و از این رو سهمگینانه است.
۲. از یوتوپیا دست بکشید، هرچند ممکن است دیدگاه ارزشمندی باشد، زیرا هیچ راهی برای تضمین چنین اهدافی بدون شکل‌گیری یک رژیم سرکوب‌گر وجود ندارد.
۳. از یوتوپیا دست بکشید زیرا آرمان‌ها و ایده‌های غیرقابل قبول هستند و حتی اگر به طور انتزاعی قابل قبول هم باشند، آرمان‌های ارزشمندتر دیگر را هم به ویرانی و تباهی می‌کشند (Kateb, 1963: 220-221).

جدای از این تجویزها که البته درون خود مفروضات اساسی ضدیوتوپیایی را بیان کرده‌اند، مواضع یوتوپیا‌فویاها را در چند استدلال می‌توان خلاصه و جمع‌بندی کرد. در ذیل به اختصار به هرکدام از استدلال‌هایی که ذیل این عنوان مطرح شده است می‌پردازیم.

۱.۲.۲ استدلال اول: عدم واقع‌گرایی

یکی از مهمترین ایرادهایی که به پوتوپیاگرایی وارد شده است، عدم تطابق آن با واقعیت‌های اجتماعی و تاریخی و حتی اقتصادی است. کارل پوپر در کتاب *جامعه باز و دشمنان* آن (۱۹۴۵) تاکید می‌کند که هرگونه برنامه‌ریزی برای یک جامعه آرمانی به دلیل پیچیدگی‌های اجتماعی و تاریخی محکوم به شکست است. جوامع بشری متغیر و پویا هستند و قوانین ثابتی برای هدایت آنها وجود ندارد. یوتوپیاگرایان تصور می‌کنند که می‌توان جامعه‌ای بی‌نقص و ایستا طراحی کرد که در آن تمام مشکلات حل شده باشد. چنین

تصوری با واقعیت‌های تاریخی و اجتماعی سازگار نیست. فردریش هایک نیز در کتاب راه بندگی (۱۹۴۴) بر همین نکته پافشاری می‌کند؛ به نظر وی، یوتوپیا گرایان فراموش کرده‌اند که جوامعه در حال تغییر و تحول مداوم هستند. در حالی که جوامع انسانی به صورت مستمر در حال تطبیق با شرایط جدید هستند، یوتوپیاها معمولاً بر یک مدل ایستا و تغییرناپذیر بنا می‌شوند. در جوامع واقعی، نهادهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باید به تغییرات و بحران‌ها پاسخ بدهند. اما یوتوپیاها غالباً انعطاف‌ناپذیرند و فرض می‌کنند که یک بار برای همیشه به بهترین ساختار اجتماعی دست یافته‌اند و این امر باعث می‌شود که هرگونه نوآوری، تغییر یا انطباق با شرایط جدید غیرممکن شود. لودویگ فون میزس، اقتصاددان مشهور اتریشی نیز در کتاب سوسیالیسم (۱۹۲۲) استدلال می‌کند که حذف بازار آزاد و برنامه‌ریزی تمرکزگرا که اغلب از سوی حامیان یوتوپیاها پیشنهاد می‌شود به ناکارآمدی اقتصادی و کمبود منابع منجر خواهد شد. بسیاری از حامیان یوتوپیا بر این باورند که می‌توان جامعه‌ای عاری از فقر و نابرابری ایجاد کرد اما در عمل به دلیل فقدان سازوکارهای رقابتی و انگیزشی نتیجه چیزی نیست جز کاهش بهره‌وری و نوآوری. مدل‌های اقتصادی یوتوپایی معمولاً یا به تخصیص نادرست منابع منتهی می‌شوند یا انگیزه‌های فردی را برای تلاش اقتصادی از بین می‌برند.

۲.۲.۲ استدلال دوم: یگانه‌انگاری ارزشی

آیزایا برلین، از دیدگاه یگانه‌انگاری ارزشی (Value Monism) اندیشه یوتوپایی را نقد می‌کند. به نظر او، یوتوپیاها در ذات خود مبتنی بر نوعی جزم‌گرایی اخلاقی هستند؛ در یگانه‌انگاری ارزشی برای هر مساله اخلاقی فقط یک پاسخ عام و جهانشمول درست وجود دارد و البته فقط از یک راه هم می‌توان به پاسخ درست دریافت. فرض خطرناک اندیشه یوتوپایی را باید در این دیدگاه یافت که «یک راه حل نهایی برای مسائل اخلاقی وجود دارد» (Berlin, 1997: 5). آیزایا برلین بر مبنای نگرش تکثرگرایی خود، به اصل چندفرهنگ‌گرایی باور دارد و معتقد است که جوامع بشری ارزشهای اخلاقی متفاوتی دارند که در هر دوره تاریخی حتی ناگزیر می‌شوند تا بین آنها دست به گزینش و انتخاب بزنند. هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند همزمان همه ارزشهای اخلاقی مثل آزادی، عدالت، برابری، عشق... را در یک بسته واحد جمع کرده و محقق نماید. جوامع بشری در هر مرحله از حیات خویش، با مسائل و مشکلات خاص آن دوره دست‌وپنجه نرم می‌کنند و از این رو، ارزشهای هر دوره

ممکن است از حیث اولویت‌بندی با دوره دیگر متفاوت باشد. به نظر آیزایا برلین، ریشه توتالیتاریانیسم را باید در همین مونیسم ارزشی یوتوپیاها جستجو کرد (Berlin, 1991: 14). از مواضع چندفرهنگ‌گرایی، یوتوپای افلاطونی را باید مظهر و تجسم کامل مونیسم اخلاقی دانست؛ یگانه‌انگاری اخلاقی امکان هرگونه زیست از تنوع و تکثر فرهنگی را سلب می‌کند).

۳.۲.۲ استدلال سوم: یوتوپیا به مثابه یک نظام بسته و ایستا

استدلال دیگری که علیه یوتوپیا مطرح شده، ارتباط تنگاتنگی با مورد فوق دارد. به نظر آیزایا برلین و رالف دارندروف، یکی از مهم‌ترین خصوصیات یوتوپیاها، ایستایی آن است. ایده مطلوب یوتوپیاها، نوعی نظام اجتماعی بسته است که نیاز به هیچ دگرگونی و تغییر ندارد. به نظر برلین، در یوتوپیاها، قرار نیست چیزی تغییر کند زیرا عالی و کامل هستند و از آنجا که همه خواسته‌های بشری، چه مادی و چه معنوی، را یکجا برآورده کرده‌اند، جامعه‌ای باثبات برای همیشه شکل گرفته است (Berlin, 1991: 20). به نظر رالف دارندروف، این تلخ‌رویی یوتوپیاها به روی تغییر را باید در ویژگی دیگر آنها جستجو کرد: اصل هم‌شکلی یا یکنواختی (Uniformity). بر مبنای این اصل، از آنجا که در خصوص ارزشها و حتی ترتیبات نهادی اجماع کامل و جهانشمولی وجود دارد، بنابراین دیگر اختلاف و تعارضی وجود ندارد و از این رو نیاز به هرگونه تغییر برای همیشه رفع می‌گردد. به نظر رالف دارندروف، یوتوپیاها مظهر کمال هستند و از این رو، چیزی به اسم اعتصاب یا انقلاب در آنها راه ندارد (Dahrendorf, 1958: 116). کارل پوپر هم در تلاش برای توضیح این ایستایی جامعه مطلوب یوتوپایی، روی برداشت کل‌گرایانه (Holistic) از جامعه تاکید می‌کند. البته این برداشت کل‌گرایانه شامل حوزه‌های دیگر از جمله سیاست نیز می‌شود. به نظر پوپر، محدودیت آزادی‌های فردی را هم می‌توان در همین برداشت کل‌گرایانه از جامعه یافت. در برداشت کل‌گرایانه، جامعه حاصل سرجمع افراد است و از این رو، تحت عنوان خیر بالاتر یا بزرگتر، می‌توان محدودیتهای شدیدی بر آزادی‌های فردی وضع کرد (Popper, 1961: 76).

۴.۲.۲ استدلال چهارم: خردگریزی ذاتی یا خردگرایی مطلق؟

در مورد نسبت یوتوپیا با عقل، دو دیدگاه متفاوت مطرح شده است. از یک سو، کسانی مانند کارل پوپر بر این باورند که اندیشه یوتوپیایی از اساس عقل‌گریز است و از سوی دیگر، کسانی مانند ژاکوب تالمون معتقدند که مشکل یوتوپیاها این است که تصور می‌کنند مظهر و تجلی کاملی از عقل هستند. این دو گرایش متفاوت در ذیل یک استدلال آورده شده‌اند.

کارل پوپر در کتاب *جامعه باز و دشمنان آن* به تفصیل به نقد اندیشه یوتوپیایی از افلاطون به این سو پرداخته است (پوپر، ۱۴۰۰)، اما در سخنرانی مشهورش با عنوان «یوتوپیا و قهر» ایراد کرده، چکیده بسیار سودمندی از دیدگاه خود در ارتباط با اندیشه یوتوپیایی ارائه کرده است. پوپر در این سخنرانی، ابتدا دو مفهوم بنیادین مورد نظرش یعنی عقل و خشونت یا قهر را تعریف کرده و بر اساس نسبت میان آنها، نقدهای خودش را مطرح می‌کند. به نظر پوپر، عملی را می‌توان عقلانی نامید که از ابزارهای موجود به بهترین شکل برای دستیابی به هدف معینی استفاده کند. هرچند، تعیین هدف سراسر عقلانی نیست لیکن به ویژه در حوزه عمل سیاسی، عملی عقلانی خواهد بود که قبلاً هدف تغییراتی که قصد انجام آنها را دارد تعیین کرده باشد:

عملکرد [سیاسی] تنها وقتی خردمندانه خواهد بود که در ارتباط با اندیشه‌های معینی باشد، اندیشه‌هایی که نشان دهند دولت و جامعه چگونه باید باشند. بنابراین به نظر می‌رسد که پیش شرط هر عمل سیاسی این باشد که نخست تا حد ممکن از هدف‌های نهایی سیاسی مان، مثلاً ساختار دولت یا جامعه ای که به نظرمان بهترین است، تصور روشنی داشته باشیم. تنها پس از آن که هدفمان معلوم شد، خواهیم توانست درباره‌ی مناسب‌ترین وسایل تحقق آن هدف یا دست کم نزدیک شدن تدریجی به آن بیندیشیم؛ این در حالی است که ما به هدف سیاسی خود به چشم هدف یک روند تاریخی بنگریم و بتوانیم تا حدی بر آن تأثیر بگذاریم یا آن را بسوی هدف مورد نظرمان هدایت کنیم (پوپر، ۱۳۹۵).

به نظر کارل پوپر، ایده‌های یوتوپیایی را نمی‌توان به بحث گذاشت، بلکه فقط باید آنها را رسماً ابلاغ کرد. چنین ایده‌هایی تن به نگرش نقادانه و عقلی داوران بی‌طرف نمی‌دهند. به این معنا، اندیشه یوتوپیایی هرچند جامه عقل‌گرایی می‌پوشد لیکن عقل‌گریز است. نکته مهم از نظر پوپر این است که هرچند عقلانیت یک عمل را تنها با توجه به هدف نهایی

می‌توان مورد قضاوت قرار داد ولی این بدان معنا نیست که عقلانیت عمل سیاسی را با توجه به هدف نهایی مثبت تاریخی مورد قضاوت قرار داد؛

اگر اهداف و مقاصد مان به نوعی با نیک بختی یا تیره روزی انسان‌ها مربوط باشد آنگاه اعمالمان را نباید تنها بر پایه‌ی این که در آینده‌ای دور در نیک بختی یا تیره روزی انسان‌ها چه سهمی دارد، داوری کرد، بلکه باید تأثیرات بلاواسطه‌ی آنها را در زمان حال نیز مورد توجه و قضاوت قرار داد (پوپر، ۱۳۹۵).

در مقابل با استدلال کارل پوپر، ژاکوب تالمون بر این باور است که مشکل اندیشه یوتوپایی را باید در عقل‌گرایی جهانشمول‌گرایانه آن یافت و مشکلات بعدی دقیقاً از همین جا نشأت می‌گیرند. به نظر تالمون، فرض اساسی یوتوپیاگرایی این است که فقط عقل می‌تواند تنها معیار امور بشری باشد. سنت و رسوم نقش چندانی ندارند. عقل‌گرایی یوتوپیاگرایان نیز عقل جهانشمول و عام است؛ بر مبنای این نوع عقل‌گرایی فقط یک حقیقت وجود دارد و عقل به مثابه خط‌ناپذیرترین معیار بشری امکان کشف آن را دارد و بعد از کشف حقیقت تلاش می‌شود تا از طریق قهر و خشونت جامعه عمل بیوشاند (Talmon, 1952).

۵.۲.۲ استدلال پنجم: یوتوپیا به مثابه توتالیتاریانیسم

نتیجه منطقی استدلال‌ات سه‌گانه‌ای که بدان‌ها اشاره شد، تلقی یوتوپیا به مثابه توتالیتاریانیسم بود. در واقع، مهم‌ترین نقد یوتوپیا فویاها به یوتوپیا این است که یوتوپیاگرایی در نهایت منجر به شکل‌گیری توتالیتاریانیسم می‌شود. قاعده کلی در دوره جنگ سرد این بود که: «یوتوپیا = توتالیتاریانیسم = کمونیسم = مارکسیسم = سوسیالیسم» و همین‌طور «یوتوپیا = کمونیسم = توتالیتاریانیسم = فاشیسم» (Levitas, 2013: 7).

کارل پوپر در مقاله «یوتوپیا و قهر»، اشاره می‌کند که این کل‌گرایی در ذات خود میل به کنترل کل جامعه یکپارچه را دارد. ناکجاآباد برای این که در دنیای بیرونی تحقق عینی یابد، ناگزیر از اعمال قهر و خشونت است. یوتوپیا ناگزیر فردیت را زیر پا گذاشته و به دلیل باور به درستی خود در مقابل هرگونه مخالفتی نابردبار است. یوتوپیا دست به طراحی برنامه‌های اجتماعی بزرگی می‌زند و چون همه اینها، فقط از طریق خشونت، نه چنانکه گفته شد عقل‌گرایی، ممکن می‌شوند، یوتوپیاگرایی در عمل منجر به توتالیتاریانیسم می‌شود به نظر کارل پوپر، از آنجا که یک تعریف یا فهم واحدی از مفهوم «خوب» یا «بهتر» یا «عالی»

وجود ندارد و شاهد تنوع و تکثر هستیم، هر تلاشی برای یک ارائه یک تعریف واحد جهان‌شمول منجر به توتالیتاریانیسم می‌شود؛ به این معنا که فقط از راه سرکوب بدیل‌ها و یا ترجیحات دیگر می‌توان به چنین جامعه تک‌صدایی دست یافت. خشونت و قهر یوتوپیا پیامد ذاتی نگرش فلسفی آن به امور است. در این مسیر، جایی هم برای انتقاد و تکثرگرایی باقی نمی‌ماند (Popper, 1962: 159).

منطق آیزایا برلین در نسبت میان یوتوپیا و توتالیتاریانیسم شبیه به کارل پوپر است؛ به نظر برلین، فرض بنیادین یوتوپیا این است که فقط یک راه سعادت و رستگاری وجود دارد و باید بدون اعتنا به مخالفت عده‌ای که یا از سر جهالت یا بدسگالی در مقابل آن مقاومت می‌کنند، به هر بهایی، راه رسیدن به آن سعادت را هموار کرد؛ از بین رفتن صدها هزار نفری برای تحقق خوشبختی و سعادت میلیون‌ها انسان چندان گزاف نیست (Berlin, 1991: 14). بنابراین، به نظر برلین، همانند کارل پوپر، خشونت و قهر راه ناگزیر برای تحقق اندیشه یوتوپیایی است. به نظر او، اتاق‌های گاز، گولاک‌ها، نسل‌کشی و همه این هیولاها میراث ایمان لنین، تروتسکی و مائو بودند که می‌خواستند انسان را به سعادت برسانند.

تالمون در کتاب *ریشه‌های دموکراسی توتالیتیر*، از این هم فراتر رفته و معتقد است که تقریباً همه نظام‌های فلسفی که مبتنی بر لیبرالیسم کلاسیک نیستند، دارای پیامدهای سیاسی هستند که به توتالیتاریانیسم منتهی می‌شود. ایده اصلی چنین تفکری این است که فقط یک حقیقت در سیاست وجود دارد و از این رو با طرحی از پیش تعیین‌شده به دنبال شکل‌دادن به جامعه‌ای همگن هستند. به نظر وی، «تجربه‌گرایی دوست آزادی و روح اصول‌گرایی دوست توتالیتاریانیسم است» (Talmon, 1952: 4). لیبرالیسم مبتنی بر فلسفه خطا و آزمون است در حالی که اندیشه یوتوپیایی مبتنی بر نوعی مسیح‌گرایی توتالیتیر است که از طریق فلسفه سیاسی کسانی مانند ژان ژاک روسو ترویج یافته است. در چنین تفکری استفاده از اجبار و خشونت برای ترویج فضیلت خودش به یک فضیلت مبدل شده است. از این رو، ریشه توتالیتاریانیسم در هرگونه اندیشه یوتوپیایی ضد لیبرالی نهفته است.

۳. دفاعیات یوتوپیا گرایان متاخر

همچنانکه در مقدمه اشاره شد، در دهه‌های اخیر با تشکیل انجمن مطالعات یوتوپیایی، مطالعات گسترده‌ای رد خصوص ماهیت و عملکرد اندیشه یوتوپیایی صورت گرفته است و چهره‌های برجسته‌ای مانند لیمان تاوور سرجنت، روت لیوتاس، مارک اولسون و دیگران، آثار

درخوری در این حوزه تولید و عرضه کرده‌اند. بخش قابل‌توجهی از سعی و تلاش این محققان معطوف به پاسخ دادن به یوتوپیا فوایاها شده است. در ذیل تلاش می‌کنیم تا مهم‌ترین استدلال‌هایی که در مخالفت با گروه اول اقامه شده است را به اختصار بررسی کنیم.

۱.۳ استدلال اول: یوتوپیا به مثابه بدیل

به نظر مارک اولسون، این استدلال که یوتوپیاها یک نظام بسته مبتنی بر تنها یک روش زندگی را بنا می‌دهند از اساس اشتباه است. منطقاً یا به طور تجربی هیچ گواه و شاهی وجود ندارد که جامعه‌ای که بر حسب یک برداشت بنیادین خاص از خیر مثبت استوار شده، احترام به تنوع و تفاوت را نادیده می‌گیرد و کثرت گروه‌های اجتماعی را زیر پا می‌گذارد و یا این که در برابر افراد جامعه پاسخگو نیست. همانطور که سندل و دیگران گفته‌اند، جامعه خوب در عین حال می‌تواند اصل تفاوت و کثرت را به رسمیت بشناسد. وانگهی، حتی خود لیبرالیسم که ادعای بی‌طرفی دارد، برداشتی ماهوی از کمال مطلوب دارد و بدون تصور یوتوپایی از جامعه ایده‌ال قادر به نظریه‌پردازی نبوده است. نظریه‌پردازان لیبرال مانند تالمون حتی اشکال معتدل‌تر نظریه لیبرال را هم محکوم به توتالیتریانیسم کرده‌اند. او جتی تا آنجا پیش رفته که کنترل و مداخله دولت برای دفاع از فقر را عامل توتالیتریانیسم دانسته است (Olssen, 2003: 535-537).

به نظر جورج کاتب، نقد یوتوپیا فوایا مبتنی بر این فرض نادرست است که یوتوپیا چیزی بیش نیست جز یک نقشه یا طرح ثابت و ایستا که توافق عام و جهانشمولی درباره آن وجود داشته و تنها کاری که باید کرد عملی کردن آن است؛ به نظر کاتب، هیچ متفکر یوتوپایی جدی هرگز دنبال چنین هدفی نبوده است. یوتوپیا یک احتمال است تا یک امر قطعی. درست است که یوتوپیا از واقعیت اجتماعی فراتر می‌رود ولی به هیچ رو، در معنای متافیزیکی، استعلایی نیست (Sargent, 1982: 575). اندیشه یوتوپایی بیش از این که در تلاش برای اجرای یک پروژه باشد، در صدد ارائه بدیل‌های است که در زمان حال قابل تصور نیستند؛ زمان حال در ذات خود میل به ایستایی دارد و طرح ایده‌های یوتوپایی در واقع به انسان کمک می‌کند تا از طریق تصور بدیل، حق انتخاب و آزادی بیشتری داشته باشد. به نظر پولاک، یوتوپیا به تلاش‌ها برای بسط و توسعه کرامت بشری دامن می‌زند. برخلاف پوپر، ادعا می‌کند که یوتوپیا در واقع امکان انتخاب، آزادی و خلاقیت بشری را افزایش

منازعه میان یوتوپیا فویاهاى متقدم و یوتوپیا گرایان متاخر؛ ... (منصور انصاری) ۷۷

می‌دهد. یوتوپیا مثل آینه‌ای وارونه‌ای است که برخلاف تصویری که از زمان حال داریم به ما نشان می‌دهد که جامعه‌ای که اینک در آن زندگی می‌کنیم تا چه حد ناقص و بیمار است.

۲.۳ استدلال دوم: یوتوپیا به مثابه تخیل

یوتوپیا گرایان متاخر، یوتوپیا فویاها را متهم می‌کنند که از آنجا که اندیشه‌های یوتوپایی را با معیارهای عقلانی موجود تحلیل و ارزیابی می‌کنند قادر به درک و تحلیل ماهیت و کارکردهای یوتوپیاها نیستند. وانگهی مدافعان متاخر، اندیشه یوتوپایی از دریچه نقش و اهمیتی که قوه تخیل در فلسفه‌ورزی سیاسی بازی می‌کند، مورد بررسی قرار می‌دهند. فردریک پولاک معتقد است که

اگر انسان غربی از تفکر و تخیل تصاویر جدید از آینده دست بکشید و بخاطر امنیت و ترس از آینده خود را در زمان حال محبوس کند، دیر یا زود تمدنش رو به افول خواهد گذاشت. انسان غربی راه ندارد جز رویا یا مرگ (به نقل از: Sargent, 1982: 574).

دوایس هم در استدلالی نزدیک به این، معتقد است که فلسفه سیاسی یوتوپایی درست مثل خود فلسفه سیاسی تلاش می‌کند تا باورهای ما درباره درست یا نادرست را برحسب نظریه انتزاعی سازماندهی کند؛ یوتوپیا با ارائه یک تصویر تخیلی تلاش می‌کند تا نشان دهد اگر فلان آرمان‌ها یا ایده‌ها جامعه عمل ببوشانند چه اتفاقی می‌افتد (Davis, 2000: 77).

به نظر مدافعان متاخر، هنگامی که متون یوتوپایی را صرفاً از دریچه نگرش لیبرالی یوتوپیا فویایی می‌خوانیم، قطعاً اینها چیزی نیستند جز مشتی حرفهای غیرمنطقی. ولی هنگامی که به ابعاد ادبی و بلاغی متون یوتوپایی به عنوان ابزاری نگاه کنیم که تلاش می‌کند تا خواننده را درگیری نوعی گفتگوی اخلاقی تخیلی کند، نتیجه کاملاً متفاوت می‌شود (Davis, 2000: 77). در حال حاضر تعداد کمی از فیلسوفان این جرات را یافته‌اند تا وارد عرصه‌هایی مانند شعر، داستان یا حتی فیلم و سینما شوند. اکثر آنها تصور می‌کنند که این اشکال ادبی و بلاغی عرصه هنرمندان است و نه فیلسوفان. فیلسوفانی مانند کارل پوپر، بر این باورند که وظیفه فیلسوف تجزیه و تحلیل باورهای عقلانی مردم است و نه درگیر شدن با ترحیحات عاطفی آنها. فلسفه از این رو ترجیح می‌دهد همه چیز را از دریچه عقلی تحلیل کند و از درگیر شدن با عناصر غیرمنطقی ذهن اجتناب کند؛ مدافعان یوتوپیا،

برعکس، با باور به نقش و اهمیت سازنده تخیل، یوتوپیاها را امکانات رهایی‌بخش تلقی می‌کنند.

۳.۳ استدلال سوم: یوتوپیا در مقابل ایدئولوژی

به نظر مدافعان متاخر یوتوپیا، منتقدان یوتوپیا سه مفهوم یوتوپیا، فلسفه و ایدئولوژی را به شدت مخدوش کرده‌اند؛ بخش عمده‌ای از خطای تحلیلی آنها از همین جا نشأت می‌گیرد. یوتوپیا ابزار روش‌شناختی فلسفه‌ورزی سیاسی است (و دارای کارکردهای مهم فلسفی است که در اینجا مجال پرداختن به آنها نیست. ایدئولوژی نسبت چندانی با فلسفه ندارد و اگر برای توجیه و مشروعیت عمومی خود به فلسفه چنگ می‌زنند به هیچ وجه به این معنا نیست که فلسفه هستند؛ درست مثل این است که بگوییم از آنجا که حزب نازی دست به ستایش از ابرانسان نیچه می‌زند، پس نازیسم زاینده فلسفه است یا برعکس آن، فلسفه نیچه زاینده نازیسم است (Kamenetsky, 1964: 121).

کارل مانهایم نخستین کسی بود که به دقت تلاش کرد تا دو مفهوم یوتوپیا و ایدئولوژی را از هم متمایز کند. به نظر وی، یوتوپیا و ایدئولوژی دو شیوه متفاوت نگرش به جهان هستند؛ مانهایم در زمینه جامعه‌شناسی معرفت، تلاش کرد تا نشان بدهد که این عوامل اجتماعی و اقتصادی هستند که نحوه تفکر مردم را مشروط می‌کنند؛ به نظر وی شیوه تفکر مردم تا زمانی که به منشاء اجتماعی آنها توجه نشود قابل درک نیست (Mannheim, 1936: 2). به نظر مانهایم، دو شیوه نگرش به جهان وجود دارد؛ ایدئولوژیک و یوتوپایی. بسته به نقش و جایگاهی که آدم‌ها در ساختار سیاسی و اجتماعی دارند، شیوه نگرش آنها متفاوت است. نگرش طبقات مسلط خواهان حفظ وجود موجود، ایدئولوژیک است و نگرش طبقات فرودست و مخالف نظم موجود، یوتوپایی است. به نظر مانهایم، یوتوپیا از سوی صاحبان قدرت به عنوان چیزی غیرقابل تحقق تعریف شده است تا بدین وسیله طبقات فرودست را از هرگونه طغیان بازدارند (Mannheim, 1936: 176-7). به نظر مانهایم، انسان به ایدئولوژی نیاز ندارد ولی نیاز آدمیا به یوتوپیا یک ضرورت است. بعدها در دهه ۱۹۸۰، پل ریکور تلاش کرد تا از تندوتیزی مفهوم یوتوپیا و ایدئولوژی مانهایم کاسته و هم زمان جنبه‌های مثبت و منفی هر دو را مد نظر قرار دهد (Ricoeur, 1986). کارکرد مهم یوتوپیا به زعم وی، کاوش در امر ممکن است یا همان چیزی که بلوخ آن را «نه هنوز» می‌نامید.

۴.۳ استدلال چهارم: یوتوپیا در تعارض با توتالیتاریانیسم

همچنانکه در نقد یوتوپیا فویاها دیدیم، مهم‌ترین استدلالی که علیه اندیشه یوتوپایی مطرح شد، نسبت میان یوتوپیا و توتالیتاریانیسم، به ویژه در قرن بیستم، بود. مدافعان معاصر یوتوپیا در پاسخ معتقدند که در این استدلال، باز هم، نوعی مغالطه پنهان صورت گرفته است. از این رو، در نسبت میان یوتوپیا و توتالیتاریانیسم دو سطح تحلیلی را باید از یکدیگر متمایز کرد: نخست این که آیا یوتوپیا ذاتاً توتالتر است و دوم تحقق ایده‌های یوتوپایی در عمل. در سطح اول، دلیل و استدلال قابل قبولی وجود ندارد که یوتوپیاها ذاتاً توتالتر هستند. مشکل یوتوپیا فویاها این است که یوتوپیاها را به مثابه ایدئولوژی و یا برنامه و نقشه‌های از قبل طراحی شده می‌بینند که باید به همان صورتی که مطرح شده‌اند، در عمل محقق شوند. به نظر مدافعان معاصر یوتوپیا را نباید به عنوان مدل‌های بی عیب و نقصی تلقی کرد که قرار است به همان شکل اینجا و اکنون محقق شوند؛ آنها را باید به مثابه ایده‌های انتقادی تلقی کرد. روت لویتاس معتقد است که یوتوپیاها در واقع بدیل‌هایی برای وضع موجود ارائه می‌کنند (Levits, 2013). یکی از کارکردهای یوتوپیا این است که رئالیسم متصلب و بدبینانه را به چالش می‌کشد چون به مثابه ابزاری برای «آشناسازی از امر آشنا» (Defamiliarize the familiar) عمل می‌کند (Levits, 2013: 8). بسیاری از محققان معاصر مانند جورج کاتب، کیت تیلور و باربارا گودین، راسل جاکوبی و لیمان تاور سرجنت در آثار خویش، نسبت ذاتی یوتوپیا و توتالیتاریانیسم را مورد نقد قرار داده‌اند.

در سطح دوم، یعنی نسبت میان تحقق یوتوپیاها در عمل با توتالیتاریانیسم، میان مدافعان معاصر یوتوپیا، دو دیدگاه وجود دارد؛ یک دسته به طور کلی این ارتباط بین یوتوپیا و توتالیتاریانیسم در سطح عمل را به طور کلی انکار می‌کنند. به نظر یاکوبی، مخالفت و دشمنی با یوتوپیا همواره «پاسخی سیاسی بوده است به پروژه سیاسی تحقق یک یوتوپیا»؛ به نظر او، بسیاری از خشونت‌های قرن بیستم هیچی ارتباطی با یوتوپیا ندارند و نسبت دادن خشونت به یوتوپیا به سادگی که گفته می‌شود قابل توجیه نیست (به نقل از: Levits, 2013: 8). استیون هیمن در خصوص فویای آیزایا برلین نسبت به ظهور توتالیتاریانیسم می‌نویسد:

برلین در دهه ۱۹۵۰ یعنی اوج جنگ سرد می‌نوشت. او بحث خود درباره آزادی منفی و مثبت را به مثابه نبردی اساسی بین دو نظام اندیشه تلقی می‌کرد... نبردی بین نظام‌های سیاسی مبتنی بر لیبرال دموکراسی غربی و رژیم‌های توتالتر چپ‌گرا... حالا با پایان جنگ سرد، احتمالاً نسبت میان آزادی مثبت و منفی در سنت سیاسی ما آسان‌تر است (به نقل از: Olssen, 2003: 538).

دسته دیگری مانند روت لیوتاس، نسبت میان تحقق یک جامعه یوتوپایی با توتالیتاریانیسم را می‌پذیرد و معتقد است اگرچه می‌توان استدلال کرد که تحقق یک یوتوپا اقتدارگرایانه است ولی خود اندیشه‌ورزی یوتوپایی اقتدارگرایانه نیست و تأثیرات انتقادی آن بیش از تأثیرات اقتدارگرایانه آن است. اندیشه‌ورزی یوتوپایی تنها وقتی اقتدارگرایانه می‌شود که بدون میزان واقعی بودن آن در عمل، به طور موثری ادعای اعتبار کامل داشته باشد. بنابراین، اندیشه یوتوپایی برای خلع سلاح عنصر اقتدارگرایانه باید از ادعای کمال کامل دست بشوید (Boker, 2017: 89-90).

مدافعان اندیشه یوتوپایی حتی بر این باورند که یوتوپا در ذات خود ضداقتدار و ضدهرگونه توتالیتاریانیسم است. یوتوپا با خلق آرمان‌های اجتماعی و سیاسی تازه نه تنها امکان تغییر را فراهم می‌کند بلکه امیدآفرین است و برخلاف تصلب زمان حال که با تثبیت همه چیز هرگونه امید به تحول را خفه می‌کند، یوتوپا با نقد هرآنچه در زمان حال است و ارائه یک تصویر بدیل، چراغ امید را دل آدمیان روشن می‌کند (Eakelinen, Lakkala and Pyykkonen, 2020: 37). به علاوه، یوتوپا با تخیل زندگی بهتر و جهان بهتر، امید را به امر جمعی مبدل می‌کند. به نظر هالووی، یوتوپا از طریق عمل ترک انداختن (Method of the Crack)، این امکان امیدبخش را به مردم می‌دهد که جهان همیشه به روی تغییر گشوده است و فقط این ایدئولوژی طبقه مسلط است که تلاش کرده است آن را بسته نگه دارد (Lakkala, 2020: 22).

۴. ظهور یوتوپای واقع‌گرا به مثابه راه‌حل

از منازعه میان حامیان و مخالفان یوتوپا، نظریه‌ای به عنوان یوتوپای واقع‌گرا سربرآورده است که تلاش می‌کند تا با پذیرش برخی از نقدهای مخالفان، یوتوپا را به شکل معقول‌تری حفظ کند. یوتوپای واقع‌گرا، در واقع، تلاشی برای گذر از مخاطرات اندیشه یوتوپایی و در عین حال حفظ جنبه‌های مفید و سودمند آن بوده است. با این همه، سوال مهم این است که صفت «واقع‌گرایی» در اصطلاح متناقض‌نمای «یوتوپای واقع‌گرا» به چه معناست؟ جان رالز نخستین کسی بود که از این ترکیب متناقض‌نما استفاده کرد؛ بعد از او، عده دیگری هم از این مفهوم بهره برده‌اند. یوتوپاهای واقع‌گرا در دفاع از نوع حداقلی یوتوپا استدلال‌های زیر را مطرح می‌کنند:

۱.۴ استدلال اول: آشتی با واقعیت

جان رالز، ایده یوتوپای واقع‌گرا را در کتابی با عنوان *قانون مردمان* مطرح می‌کند؛ رالز تلاش می‌کند تا با محدود کردن یوتوپیا به آن چیزی که «اینجا» و «اکنون» امکان‌پذیر است از مخاطرات یوتوپیاها سستی فاصله بگیرد. یوتوپای واقع‌گرا بر امکانات واقعی انسان‌ها استوار است ولی از ترتیبات اجتماعی موجود فراتر می‌رود. هدف یوتوپای واقع‌گرایانه این است که به انسان نشان دهد که حتی در محدوده‌های تعیین‌شده کنونی، امکان جهان بهتری وجود دارد. به تعبیر دقیق خود رالز، یوتوپای همان جایی است که «باید بخواهیم باشیم» (به نقل از: Boker, 2017: 93). به نظر رالز، حد پیش‌روی یوتوپیا وابسته به طبیعت اخلاقی و روانی است و نحوه عملکرد آن در چارچوبی از نهادهای سیاسی و اجتماعی است. او طبیعت اخلاقی بشر را در زمره محدودیتهای سخت بر یوتوپیا قلمداد می‌کند؛ در حالی که نهادها و ترجیحات بشری در قلمرو محدودیتهای نرم هستند که یوتوپیا می‌تواند از آنها گذر کند. یوتوپای واقع‌گرا به تعبیر رالز به آنچه که «می‌توانیم درک کنیم و به آن عمل کنیم»، محدود می‌شود. یوتوپیا، دنیای اجتماعی دست‌یافتنی است (به نقل از: Boker, 2017: 93).

۲.۴ استدلال دوم: آشتی با پویایی‌های اجتماعی

جورج لائوسون ضمن نقد دیدگاه واقع‌گرای رالز و قبول مخاطرات نهفته در پروژه‌های یوتوپایی بزرگ، استدلال می‌کند که برای رسیدن به یک یوتوپای واقع‌گرا باید نوعی گفتگوی بی‌پایان بین اندیشه یوتوپایی و واقعیت سیاسی برقرار شود؛ به نظر وی، تغییر اجتماعی باید همیشه پیشرو باشد و از این رو، یوتوپیا باید نقشه و طرح تغییر باشد. ولی با نقاط شروع واقعی. (Boker, 2017: 92). در واقع، ایده یک فرآیند پیشرو به سوی یوتوپیا به جای تحمیل یک بینش ایستا، قادر است عنصر توتالیتاری ذاتی در اجرای دیدگاه‌های اتوپیایی سستی (غیر واقع‌بینانه) را خلع سلاح کند. یوتوپای متری به معنای یک طرح کامل نیست که به ناگزیر هر گونه مخالفتی را باید سرکوب کند. یوتوپیا اندیشه‌ای است که پیوسته خود را با واقعیت در حال تغییر سازگار می‌کند. یوتوپیا از این طریق به مثابه فرایندی دیده می‌شود که لازم نیست خود را به ضرب و زور بر مخالفان تحمیل کند. به نظر لائوسون، رابطه بین یوتوپیا و توتالیتاریانیسم به این شکل دیگر امری ناگزیر و حتمی نیست.

۳.۴ استدلال سوم: نیاز بشری به تخیل و ایده‌های راهنما

اریک اولین رایت نیز از مواضع مارکسیستی از یوتوپای واقع‌گرا حمایت می‌کند. به نظر وی، پروراندن یوتوپاهای واقع‌گرایانه بخش مهمی از فعالیت فکری است که آن را می‌توان علوم اجتماعی‌رهایی‌بخش نامید. یوتوپا با به چالش کشیدن وضع موجود در واقع تلاشی است برای مبارزه با همه انواع ظلم و ستم نهادینه شده (Wright, 2010: 7)؛ از نظر رایت، یوتوپاها فقط زمانی مثمرتر هستند که بتوان امکان عملی آن‌ها را از درون، از اینجا و اکنون، مورد سنجش قرار داد. پروژه یوتوپایی ضدسرمایه‌داری فقط وقتی قابل طرح است که بتوان ثابت کرد که با کمترین آسیب این جایگزینی صورت می‌گیرد و از این رو، همواره باید به واقعیت پیرامون چشم دوخت. در عین حال باید راهی یافت تا هم عنصر ذاتی توتالیتار در یوتوپا رام شود و هم این که صرفاً به وضع موجود تن در نداد. به نظر جان رالز اگرچه هیچ جامعه‌ای بی‌نقص نیست اما داشتن یک ایده آرمانی می‌تواند انگیزه‌ای برای بهبود تدریجی جوامع باشد. کسانی مانند آمارتیا سن از وجود یوتوپاهای واقع‌گرا دفاع کرده‌اند. او در کتاب اندیشه عدالت اذعان می‌کند که به جای طراحی یک جامعه کامل و بی‌نقص باید بر بهبود نهادها و سیاست‌ها تمرکز کرد اما این اصلاحات نیازمند چارچوبی نظری و آرمانی هستند که یوتوپاهای واقع‌گرا در اختیار ما قرار می‌نهند (Sen, 2009).

۵. نتیجه‌گیری

در سده گذشته، مفهوم یوتوپا به مناقشه پردامنه‌ای در فلسفه سیاسی و سایر حوزه‌های اجتماعی مبدل شده است. در خصوص اهمیت و نقش یوتوپا، خواه به عنوان یک ضرورت هستی‌شناختی یا خواه به عنوان یک روش تفکر، در مقاله دیگری با عنوان «تخیل، یوتوپا و فلسفه سیاسی» به تفصیل بحث کرده‌ایم، لذا در اینجا فقط به این نکته بسنده می‌کنیم که یوتوپا به معنای تصویر زندگی یا جامعه بهتر از وضعیت حال، ضرورت هستی‌شناختی نه تنها فلسفه سیاسی بلکه خود فلسفه است؛ امکانی گریزناپذیر برای اندیشیدن و تفکر است.

با این همه، درست بعد از جنگ جهانی دوم، اندیشه یوتوپایی به عنوان یکی از متهمان اصلی جنگ و خشونت از سوی کسانی مانند کارل پوپر، آیزایا برلین و دیگران به پای میز محاکمه کشیده شده و برای چند دهه به زندان افکنده شد. اتهام اصلی، خشونت‌زایی و ترور نهفته در آن ذکر شد. با این همه، دیری نباید که یوتوپاگرایان متاخر با انتشار آثاری به

دفاع از اندیشه یوتوپیا و ضرورت وجودی آن پرداختند. همچنانکه اشاره شد، برخی از متفکران تا آنجا پیش رفتند که اعلام کردند تمدن غربی بدون یوتوپیا و تخیل در معرض خطر نابودی قرار گرفته است. این دسته از متفکران تلاش کردند تا در دیوان تجدیدنظر، دفاعیات محکم تری را ارائه کنند. در تقابل با یوتوپیا فویاها، مدافعان متاخر معتقد بودند که خشونت ذاتی یوتوپیا نیست و دلیل خشونت را باید در مرحله تلاش برای تحقق و پیاده سازی یوتوپیا جستجو کرد. با این همه، هنوز یک مساله حل نشده باقی مانده بود که نسبت میان یوتوپیا و واقعیت چیست؟ در پاسخ به این سوال مهم، گروهی، مخصوصا جان رالز، تلاش کردند تا ضمن پذیرش خشونت ذاتی در اندیشه یوتوپیایی، به دنبال راهی بودند تا از طریق آن، خوی رام نشدنی یوتوپیا را اهلی کنند. راه حل در پیوند یوتوپیا با واقعیت بود. تا وقتی که اندیشه یوتوپیایی دنبال یک طرح و نقشه کلان برای بشریت باشد، تنها راه خشونت است. از این رو، در پیوند با واقعیت باید یوتوپیا را رام کرد. مفهوم یوتوپای واقع گرایانه در چنین شرایطی زاده شد. یوتوپیا به این معنا، در چهارچوب واقعیت، البته حتی واقعیت شدنی در آینده نزدیک، امکان تخیل ورزی داشت. این پاسخ هرچند مورد استقبال برخی از مدافعان یوتوپیا قرار گرفت و در عین می توانست منتقدان سرسخت و دیرینه آن را تا حدی راضی نگه دارد، با این حال افق دید یوتوپیا را محدود می کرد. وانگهی، بر سر واقعیت هم اختلاف نظرهای فراوانی می توانست شکل بگیرد.

از میان مدافعان متاخر یوتوپیا، به نظر می رسد مریٹ بوکر، متفاوت تر از همه، به مساله نگاه کرده است. دیدگاههای او می تواند بهترین نتیجه گیری این مقاله نیز باشد؛ مریٹ بوکر، ضمن نقد تلاش های فوق برای واقع گرا کردن یوتوپیا، معتقد است که خصلت ذاتی توتالیتار را در صورتی می توان رام و اهلی کرد که اولاً یوتوپیا نه به عنوان یک پروژه بلکه به عنوان یک فرایند دیده شود و ثانیاً، در اندیشه یوتوپیایی، اصل تکثرگرایی به رسمیت شناخته شود. خود وی، از این ایده با عنوان «دموکراسی یوتوپیاها» و «فرایوتوپای واقع گرایانه» نام می برد (Boker, 2017: 89)؛ فرایوتوپیا واقع گرایانه به روی یوتوپیا های کوچک باز است و نه فقط از لحاظ برابری در موقعیت بلکه از حیث گشودگی به روی نقد کاملاً دموکراتیک است. در دموکراسی یوتوپیایی هیچ یوتوپیای تمامیت خواهی نمی تواند مدعی اعتبار تمام عیار باشد؛ از این رو، بر خلاف یوتوپیای واقع گرایانه رالز یا لاوسون و رایت که به دنبال راهی برای محدود کردن قوه رام نشدنی یوتوپیا بودند، ماریٹ بوکر تلاش می کند تا با کثرت گرایی دموکراتیک خصلت تمامیت خواهانه یوتوپیا را رام و اهلی کند. در وضعیت

دموکراتیک، از آنجا که هیچ یوتوپیایی نمی‌تواند ادعای اعتبار کامل داشته باشد، نیازی نیست که روی محتوای آن محدودیت خاصی وضع شود. یوتوپیاهاى متکثر در نسبت با قوه تخیل می‌توانند در نهایت آزادی ایده‌های خود را مطرح کنند. در وضعیت تکثرگرایی دموکراتیک یوتوپیاها، مساله اصلی دیگر محتوای یوتوپیاها نیست؛ دموکراسی گفتگویی یا مشورتی به مثابه شرط نهادی بیرونی، امکان اعمال هرگونه خشونت واقعی از یوتوپیا را سلب می‌کند. اساس دموکراسی گفتگویی بر نقد و بازبودگی است. از این رو، محتوای یوتوپیا می‌تواند در فضای عمومی بحث و گفتگو به چالش کشیده شود. ادعای اعتبار یوتوپیا در فضای گفتگویی به چالش کشیده می‌شود. نهادهای دموکراتیک به مثابه نهاد تنظیم‌گر و کنترل‌کننده عمل می‌کند. فضای دموکراتیک گفتگویی زمینه مناسبی را برای یک فرایند باز و دموکراتیک شامل و تفکر فردی و اجتماعی باز می‌کند و مانع از سلطه یک روایت یا ایده می‌شود.

کتاب‌نامه

پوپر، کارل (۱۳۹۵)، «یوتوپیا و قهر»، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: روزنامه فرهنگ امروز، صفحه اندیشه، دوشنبه ۲۷ دی، به آدرس <https://www.farhangemrooz.com/news/47810>
پوپر، کارل (۱۴۰۰)، جامعه‌باز و دشمنان آن، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: انتشارات خوارزمی.

Abensour, Miguel (2001), *Le Proces des Maitres Reveurs*, Paris : Sullivan.

Berlin, Isiah (1991), *The Crooked Timber of Humanity*. London: Fontana Press.

Berlin, Isiah (1997), *The Pursuit of the Ideal*, in H. Hardy and R. Hausheer(eds.) *The Proper Study of Mankind; An Anthology of Essays*. London: Chatto and Windus, p. 1-16.

Bloch, Ernst (1995), *The Principle of Hope*, Cambridge, MA: MIT Press.

Boker, Marit (2017), *The Concept of Realistic Utopia: Ideal Theory as Critique, Constellations*, 24(1), 89-100.

Davis, Laurence (2000) *Isaiah Berlin, William Morris, and the politics of Utopia*, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 3-2, pp. 56-86.

George Kateb (1963), *Utopia and Its Enemies*, London: Free Press of Glencoe, 1963.

Hansot, E (1974) *Perfection and Progress: Two Modes of Utopian Thought*. Cambridge, MA and London: The Massachusetts Institute of Technology Press.

Hayek, F. A. (1944). *The Road to Serfdom*. University of Chicago Press.

Kolakowski, L (1990) *Modernity on Endless Trial*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

- Laakso, Maria. (2020), Social Dreaming and Uses of Narrativity, Tellability and Experientiality in Literary Dystopia, in Eskalinen, Teppo, The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology, Zed Books
- Lakkala, Keijo. (2020), Disruptive Utopianism: Opening the Present, in Teppo, Eskalinen, The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology, Zed Books.
- Levitas, R. (1990) The Concept of Utopia (Hemel Hempstead: Philip Allan), reissued 2010, 2011 (Bern: Peter Lang).
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mannheim, Karl (1936) Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge. Trans. Louis Wirth and Edward Shils. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co./New York: Harcourt, Brace and Co. New ed. London: Routledge, 1991.
- Olssen, Mark (2003), Totalitarianism and Repressed Utopia of the Present: moving beyond Hayek, Popper and Foucault, Policy Futures in Education, Volume 1, Number 3.
- Popper, K. (1945). *The Open Society and Its Enemies*. Routledge
- Popper, K. R. (1961). *The poverty of historicism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ricoeur, Paul (1986), Lectures on Ideology and Utopia, ed. George H. Taylor. New York: Columbia University Press.
- Sargent, Lyman Tower (1994), 'The three faces of utopianism revisited', Utopian Studies, 5(1): 1-37.
- Sargent, Lyman Tower (1994), Contemporary Scholarship on Utopianism, l'Esprit Créateur, Volume 34, n. 4, pp. 123-129.
- Sargent, Lyman Tower (2006), "In Defense of Utopia," *Diogenes* 209: 11-17;
- Sargent, Lyman Tower (2008) 'Ideology and utopia: Karl Mannheim and Paul Ricoeur', Journal of Political Ideologies, 13: 263-73
- Sargent, Lyman Tower (2010), Utopianism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- Sargent, Lyman Tower (2010) Utopianism: A Very Short Introduction, Oxford University Press Inc.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.
- Shklar, Judith (1965), The Political Theory of Utopia: From Melancholy to Nostalgia, Daedalus, Vol. 94, No. 2, Utopia, pp. 367-381.
- Talmon, J. (1952), The Origins of Totalitarian Democracy, London: Mercury Books.
- Thompson, Peter (2013), Introduction: The Privatization of Hope and the Crisis of Negation, in Bloch, Ernst and Zizek, Slavoj (edited) The Privatization of Hope: Ernest Bloch and the Future of Utopia, Duke University Press, pp. 1-22.